

Eindrapport Cijfers & feiten

Financiën van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt
2013-2014

Versie 1.0, september 2015

Steunpunt Kerkenwerk in samenwerking met
G. van der Veen

Inhoud

1. Inleiding en werkwijze	3
2. Ontwikkeling ledenaantallen GKv-kerken.....	4
Tabel 2a: Ontwikkeling aantal belijdende leden GKv-kerken	4
(per okt. van elk jaar)	4
Tabel 2b: Overzicht grootste en kleinste classes	5
Tabel 2c: Verdeling 'krimpgemeenten' 2014	6
Tabel 2d: Verdeling 'krimpgemeenten' 2014.....	6
3. Inkomsten van de GKv-kerken	7
Verschillen tussen kerken	9
Tabel 3B: VVB/collecten/giften afhankelijk van predikantslasten.....	9
4. Uitgaven van de GKv-kerken	10
Tabel 4A: Uitgaven kerken.....	11
5. Overschotten en tekorten van de GKv-kerken	12
Tabel 5A: Aantal kerken met een 'exploitatiekort/-overschot'	13
6. Beschikbare financiële middelen / gebouwen.....	14
Tabel 6A: Beschikbare gelden, saldo hypotheek en waarde bezittingen.....	14
7. Kosten kerkverband.....	15
Landelijke en regionale quota.....	15
Tabel 7A: Quota en zending per ziel per PS in 2014	16
8. Krimpemde gemeenten.....	17
BIJLAGE 1	19
Tabel B1A: Samenvatting periode 2009 t/m 2015.....	19
BIJLAGE 2	20
Tabellen B2A: Inkomsten kerken	20
Tabel B2B: Indexcijfers periode 2009 t/m 2014 GKv-kerken (2009=100)	21
Tabel B2C: Spreiding VVB/collecten/giften in verschillende jaren.....	21
Tabel B2D: Spreiding VVB/collecten/giften naar gemeentegrootte.....	21
BIJLAGE 3	22
Tabellen B3A: Uitgaven kerken	22

1. Inleiding en werkwijze

Al jaren onderzoekt Steunpunt Kerkenwerk (SKW) de Cijfers & Feiten binnen de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKV).

In deze rapportage zijn de cijfers over de jaren 2013 en 2014 geanalyseerd. Dit keer een uitzonderlijke opbrengst waar het de respons betreft. Alle kerken zijn in 2015 benaderd voor de [ANBI](#)-publicatieplicht. De vraag naar informatie voor Cijfers & Feiten werd hierbij gecombineerd.

In totaal zijn er 270 kerken. In deze rapportage zijn van 250 kerken de gegevens geanalyseerd. De samenwerkingsgemeenten (met CGK en NGK) zijn, om de gegevens zuiver te houden, niet in de vergelijkingen meegenomen.

Dit rapport is een werkdokument. In de loop der tijd kunnen analyses en kengetallen worden toegevoegd. Controleer bij gebruik van dit document op de website (www.steunpuntkerkenwerk.nl) of u de meest actuele versie gebruikt. Het versienummer treft u aan op de voorpagina en in de voettekst.

Meer informatie?

Over de ANBI:

...op de website SKW: [\[link\]](#)

...op de website van GKv [\[link\]](#).

Cijfers en Feiten over eerdere jaren
[\[link\]](#).

Vragen/suggesties?

info@steunpuntkerkenwerk.nl

of

www.steunpuntkerkenwerk.nl

2. Ontwikkeling ledenaantallen GKv-kerken

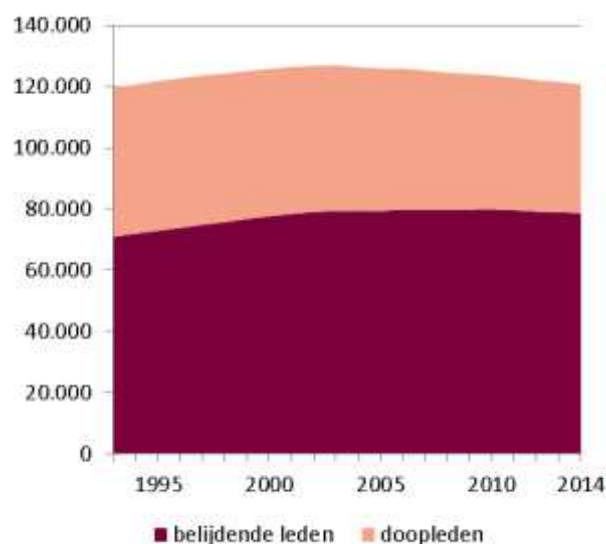
Het aantal leden steeg tot en met 2003 jaarlijks. Hierna werd een geleidelijke daling ingezet. De trend van vergrijzing echter werd al in 1997 ingezet. Vanaf dat jaar daalde het aantal doopleden gestaag.

Het aantal belijdende leden bleef groeien tot en met 2010. Vanaf 2011 is ook het aantal belijdende leden gaan dalen. Hierdoor werd de jaarlijkse krimp versterkt.

In de laatste drie jaren (2012-2014) is het totaal aantal leden jaarlijks met 0,6 % afgenomen.

Het aantal doopleden daalde jaarlijks met 1% en het aantal belijdende leden met 0,4 %.

Zoals uit tabel 2a blijkt, is het percentage van belijdende leden inmiddels gestegen tot meer dan 65%.

Figuur 1: ontwikkeling ledental

Tabel 2a: Ontwikkeling aantal belijdende leden GKv-kerken

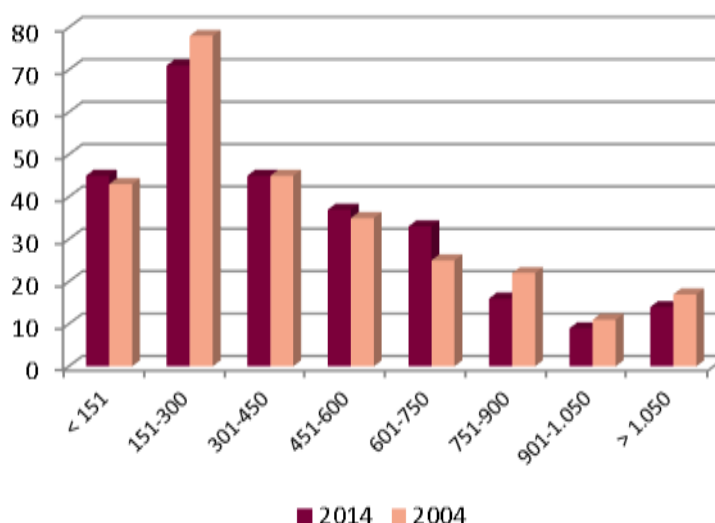
	aantal GKv-leden	index aantal GKv-leden (2009=100)	% belijd.leden
(per okt. van elk jaar)			
2014	120.688	97	65,2 %
2013	121.578	98	65,0 %
2012	122.114	98	64,8 %
2011	123.012	99	64,7 %
2009	124.150	100	64,3 %
2004	126.310	102	63,0 %
1999	125.048	101	61,4 %
1994	120.712	97	59,7 %
1980	99.841	80	56,6 %
1970	84.899	68	52,9 %
1960	99.687	80	52,4 %
1950	91.714	74	52,5 %

Grote verschillen

Er zijn 14 gemeenten met een percentage belijdende leden van minder dan 57%. Daarnaast zijn er ook 34 gemeenten waar het percentage belijdende leden meer van 72% is.

In tien jaar tijd is het aantal kerken met zes afgenomen.

Ook kromp het aantal grote gemeenten met meer dan 750 leden.

Figuur 2: aantal gemeenten naar gemeentegrootte

Per regio

Vanaf 1 juli 2015 zijn de GKv-kerken opgedeeld in 30 classes. De classis Zutphen werd opgeheven. Die kerken werden ondergebracht in de classis Enschede (Ijsselland) en Arnhem. De omvang van de classes varieert van ongeveer 1.700 naar bijna 11.000 leden.

Tabel 2b: Overzicht grootste en kleinste classes

Totaal 30 classes	aantal kerken	aantal zielen
Grootste classes		
Zwolle	13	10.662
Amersfoort	13	6.927
Hilversum	7	6.708
Assen	12	6.468
Ijsselland (Enschede)	12	6.137
.. etc.		
Kleinste classes		
Alkmaar-Haarlem	9	1.842
Buitenpost	7	1.718
Axel	5	1.695
Middelburg	6	1.677

De afname van het aantal leden is niet overal hetzelfde. In de periode 2004 tot en met 2014 kreeg een derde van de kerken (zo'n 90 gemeenten) te maken met een krimp van meer dan 15% van het aantal leden. 16% van de kerken kreeg zelfs te maken met een krimp van meer dan 25%. Daarnaast zijn er ook kerken waarvan het aantal leden in deze periode gestegen is. In 36 plaatselijke kerken steeg in de periode 2004 tot en met 2014 het aantal leden met meer dan 15%.

De procentuele afname is het hoogste in de regio's Groningen, Friesland en de zuidelijke Particuliere Synode Zeeland, Noord-Brabant en Limburg. Toch valt op dat in het gehele land 'krimpgemeenten' aangetroffen worden.

Tabel 2c: Verdeling 'krimpgemeenten' 2014

"Oude PS"	aantal GKv-leden per 1 okt. 2014	aantal krimpgemeenten		% krimpgem. van gemeenten- PS
		-15% tot -25%	meer dan -25% (periode 2004 t/m 2014)	
Groningen	16.165	10	6	46%
Friesland	6.766	4	3	37%
Drenthe	11.536	5	6	44%
Overijssel	30.044	4	4	16%
Gelderland	14.444	5	5	32%
Utrecht	16.494	1	7	28%
Holland-Noord	8.542	8	3	35%
Holland-Zuid	10.680	5	5	34%
Zeeland-N.Br.-L.	5.894	4	4	36%
	120.565	46	43	33%

Tabel 2d: Verdeling 'krimpgemeenten' 2014

"Nieuwe PS"	aantal GKv-leden per 1 okt. 2014	aantal krimpgemeenten		% krimpgem. van gemeenten- PS
		-15% tot -25%	meer dan -25% (periode 2004 t/m 2014)	
Noord	31.520	19	14	45%
Oost	34.526	5	7	20%
West	33.314	13	12	33%
Zuid	21.205	9	10	31%
	120.565	46	43	33%

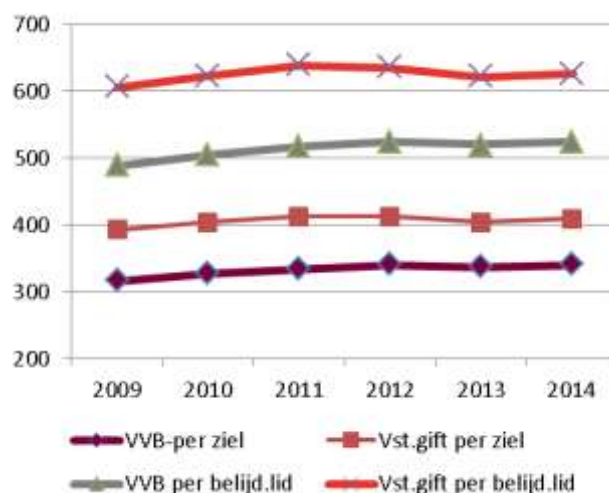
De verdeling van het aantal gemeenteleden in de nieuwe Particuliere Synodes is evenwichtiger dan in de 'oude situatie'. In deze nieuwe indeling zal naar verhouding de regio Noord meer te maken krijgen met 'krimpgemeenten'. In de regio Oost ligt dit beneden het gemiddelde.

3. Inkomsten van de GKv-kerken

Vanaf 2008 heeft Nederland te maken met teruglopende economische activiteiten. Veroorzaakt door de kredietcrisis, de stagnerende huizenmarkt en banken die in problemen kwamen. Vanaf 2009 kwam hier de eurocrisis bij. Sommige eurolanden leken hun staatsschulden niet te kunnen betalen. Hierdoor is het consumentenvertrouwen gedaald en de werkloosheid toegenomen.

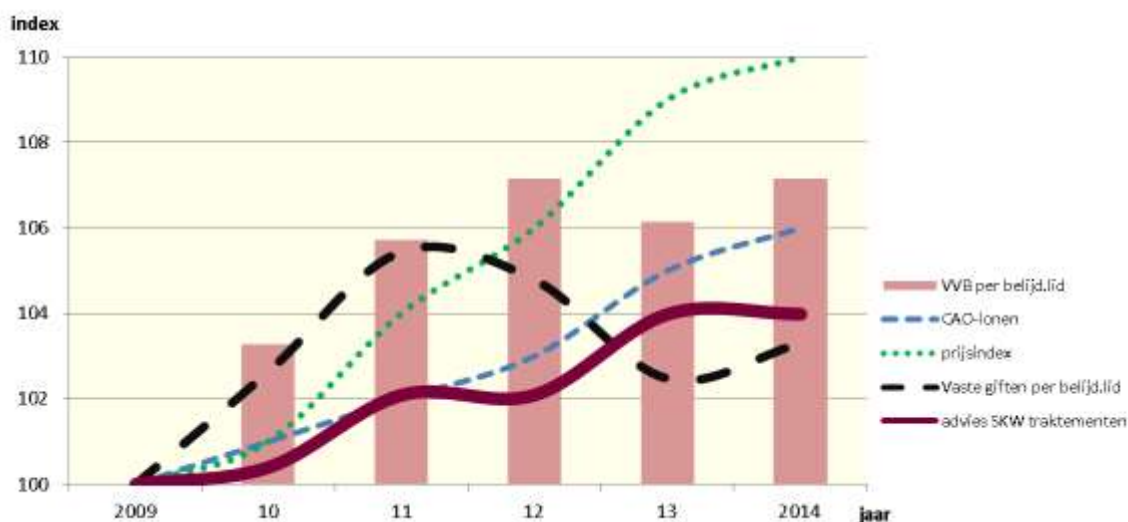
In eerdere jaren stegen de inkomsten (VVB, collecten/ giften) jaarlijks met zo'n 2,5 – 3%.

Vanaf 2011 ligt de gemiddelde bijdrage per lid op een gelijkmatig niveau. Vooral de ontvangsten via collecten/giften zijn gedaald. In 2014 is er weer een kleine stijging van de VVB waar te nemen.

Figuur 3: ontwikkeling ontvangsten

Hoe de ontwikkeling van de inkomsten zich verhoudt tot **de loonen prijsindex** is weergegeven in figuur 3 en in de bijlage, tabel B2B.

Figuur 4: Indexatie versus VVB ontwikkeling

De stabilisatie van de inkomsten vanaf 2011/2012 is ook te zien bij de Protestantse Kerk in Nederland (PKN).

Een vergelijking met de CGK en NGK volgt later op deze plaats in het document.

Gemiddelde VVB per ziel in 2013/2014 bedroeg: € 339,-

Gemiddelde totale inkomsten per ziel in 2013/2014 bedroeg: € 437,-

Tabel 3a: Inkomsten GKv-kerken

Inkomsten kerken 2013 en 2014

Inkomsten kerken, incl. zending/evangelisatie, excl. diaconie
(van 250 resp. 247 kerken die aan het onderzoek hebben meegedaan)

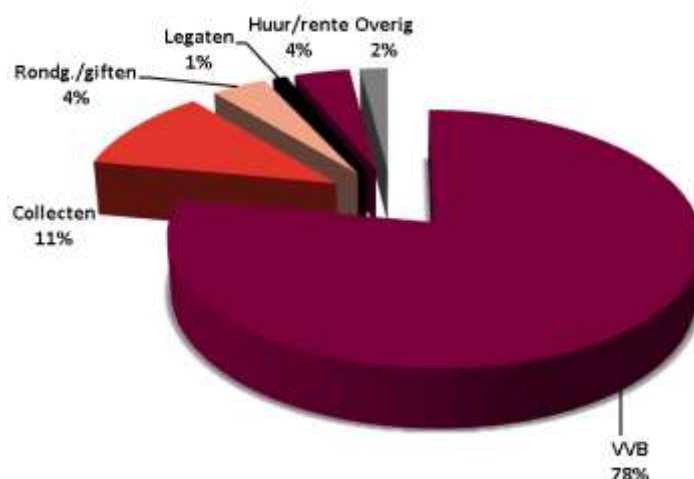
	2014 x € 1.000	%	per ziel	per bel.lid	2013 x € 1.000	%	per ziel	per bel.lid
VVB	39.755	78%	341	524	39.013	77%	337	519
collecten	5.374	11%	46	71	5.398	11%	47	72
rondgangen	1.677	3%	15	22	1.684	3%	14	22
giften/financ.acties	692	1%	6	9	616	1%	5	8
vaste giften	47.498	93%	408	626	46.711	92%	403	621
legaten	567	1%	5	8	515	1%	5	7
(zaal-)huur/consumpt.	1.624	3%	14	22	1.590	3%	14	21
ontvangen rente	326	1%	3	4	396	1%	3	5
classissteun	413	1%	3	5	452	1%	4	6
overig	628	1%	5	8	854	2%	7	11
totaal	51.056	100%	438	673	50.518	100%	436	671

Het aandeel van de VVB (Vaste Vrijwillige Bijdragen) in de inkomsten van de kerk neemt elk jaar toe. In 2014 is het gestegen naar 78%, in 2010 was het 75%.

Geefgedrag

In de enquête werd dit keer ook gevraagd naar het totaal aantal adressen per gemeente versus een inschatting van het aantal betalende adressen (VVB).

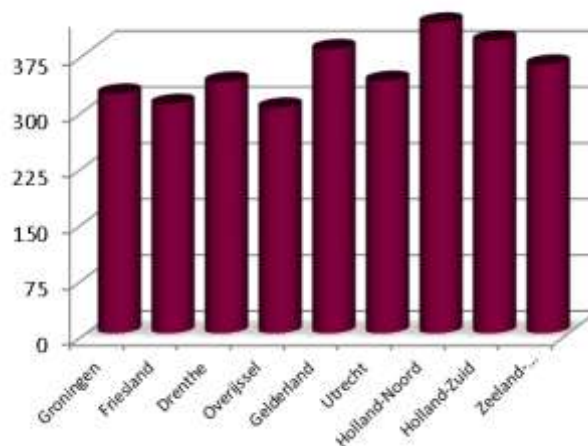
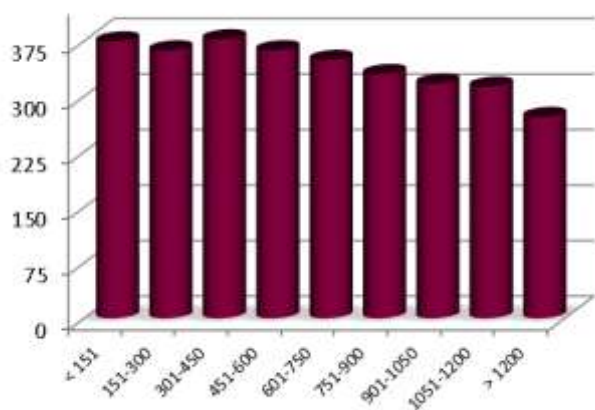
Op basis van 242 van de 250 kerken kan geconcludeerd worden dat ongeveer 80% van het aantal adressen regelmatig VVB betaalt. Dit komt neer op zo'n € 1.075 per betalend adres. Een waardeoordeel over dit getal is moeilijk te geven. Vooral in gemeenten met naar verwachting meer studenten is het aantal VVB-betalers lager.

Figuur 5: Verdeling inkomstenbronnen in 2014

Verschillen tussen kerken

Evenals in eerdere jaren blijkt dat er in de gemeenten grote verschillen zijn in de opbrengsten van de VVB. De gemiddelde opbrengst kan meer dan 100% uit elkaar liggen. In kleinere gemeenten is de opbrengst veelal hoger; ook in enkele regio's is de opbrengst hoger. Dit is al jaren een terugkerend beeld.

Figuur 6: VVB per ziel in 2014 naar gemeentegrootte Figuur 7: VVB per ziel in 2014 naar PS

Verder is de spreiding tussen VVB/collecten en giften over de verschillende jaren en naar gemeentegrootte nader uitgewerkt. In de bijlage is hiervoor tabel B2C en B2D opgenomen.

Er is een duidelijk verband tussen de opbrengsten van VVB, collecten en giften met de gemiddelde predikantslasten. Hogere predikantslasten zijn een extra motivatie om meer middels VVB/collecten te geven.

Tabel 3B: VVB/collecten/giften afhankelijk van predikantslasten

Vaste giften (VVB/collecten/rondgang/giften/acties)-inkomsten in de kerken per BELIJDEND LID afhankelijk van de predikantslasten

Predikantslasten per ziel in 2014	aantal kerken	gem. VVB/coll./giften per belijd.lid
minder dan € 100	47	591
€ 101 - € 150	73	611
€ 151 - € 200	59	636
€ 201 - € 300	46	680
€ 301 - € 400	19	773
meer dan € 400	6	821
totaal	250	626

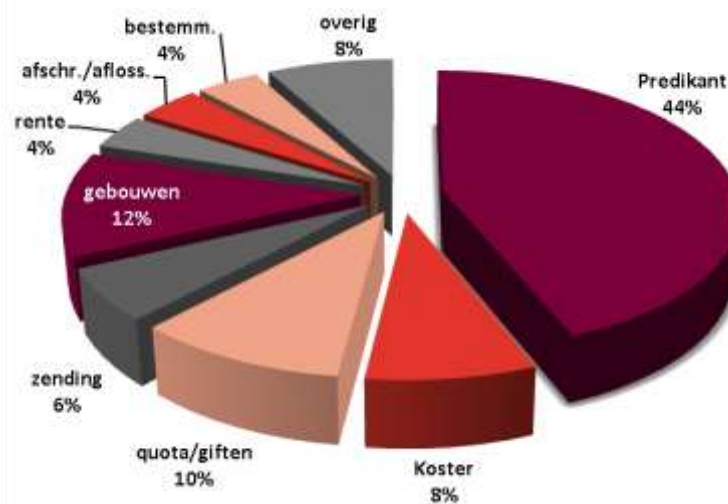
4. Uitgaven van de GKv-kerken

Vanaf 2009 is te zien dat het aandeel van de **predikantslasten**, als grootste kostenpost, redelijk stabiel is. Een lichte stijging doet zich voor bij de kerkelijk werker, ook al is het percentage nog niet hoog. Vanaf 2015 stijgen de predikantskosten als gevolg van het hogere quotum voor emeritering (Vereniging VSE).

De bedragen voor landelijke- en regionale quota en zending vertonen een dalende trend. Het bedrag van de landelijke quota daalt en de quota voor zending zijn stabiel.

De uitgaven voor **kosters** waren in de jaren 2009 t/m 2014 stabiel. De stijgingen in de salarisschalen waren beperkt.

Daarnaast zullen bij een afnemend ledenaantal ook op dit punt andere overwegingen een rol gaan spelen.

Figuur 8: Verdeling uitgaven in 2014

De uitgaven voor **gebouwen, rente en bestemmingen** (veelal uitgaven die met huisvesting te maken hebben) vertonen een dalende trend. In 2009 werd hiervoor gemiddeld € 142,- per belijdend lid uitgeven. In 2015 was dit gedaald naar € 130,-. De hypotheekrente is de afgelopen jaren fors gedaald waarvan ook de kerken profiteerden. De uitgaven voor gebouwen kunnen jaarlijks sterk fluctueren. Veelal is dit een post waarover gedurende het jaar, afhankelijk van de financiële middelen, nog andere keuzes gemaakt worden.

Samengevat

Samenvattend kan gesteld worden dat in de jaren 2009 t/m 2014 de stijgingen en verschuivingen niet groot waren. Dit komt ook tot uiting in de post 'overige uitgaven'. In het jaar 2014 waren deze gemiddeld hoger dan bijvoorbeeld in de jaren 2011 en 2012. Omdat in 2014 de respons hoger was dan het jaar 2012 is het mogelijk dat meer uitgaven onder de post 'overig' zijn verantwoord. Ook brengen sommige kerken kosten onder deze post die door andere kerken elders verantwoord worden.

Tabel 4A: Uitgaven kerken

Uitgaven kerken 2014 en 2013

Uitgaven kerken, incl. zending/evangelisatie, excl. diaconie
(van 250 resp. 247 kerken die aan het onderzoek hebben meegedaan)

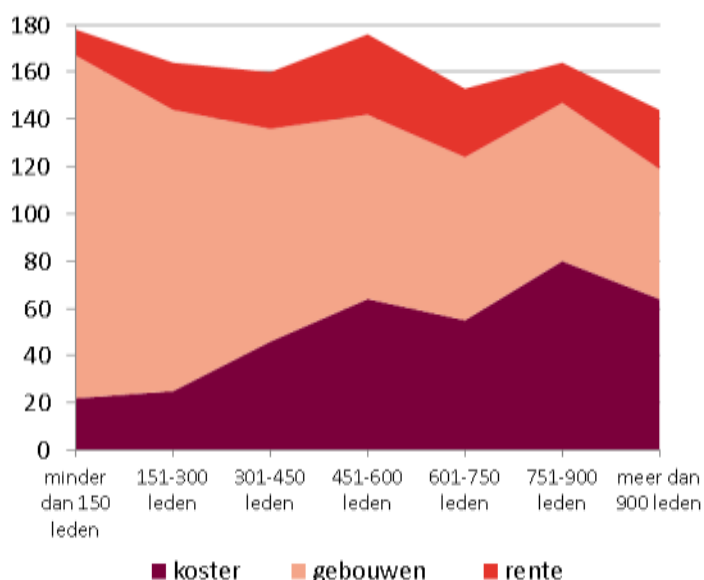
	2014 x € 1.000	%	per ziel	per bel.lid	2013 x € 1.000	%	per ziel	per bel.lid
predikant	16.541	33%	142	218	16.285	33%	141	217
emeritering	3.961	8%	34	52	3.853	8%	33	51
kerk.werker/catech.	1.280	3%	11	17	1.208	2%	10	16
totaal predikant	21.782	44%	187	287	21.346	43%	184	284
quota/giften	5.270	10%	45	69	5.359	11%	47	71
zending	2.802	6%	24	37	2.209	5%	23	36
koster	4.209	8%	36	55	4.088	8%	36	54
gebouwen	5.980	12%	51	79	6.363	13%	55	85
rente	1.882	4%	16	25	2.002	4%	17	27
bestemm. (reserv.)	1.938	4%	17	26	1.823	4%	16	24
overig	4.086	8%	35	54	3.867	8%	33	51
totaal exploitatie	47.949	96%	411	632	47.557	96%	411	632
financ.: afschr./afloss.	2.043	4%	18	27	2.119	4%	18	28
totaal	49.992	100%	429	659	49.676	100%	429	660

Relatie met het aantal leden

De uitgaven voor de koster, gebouwen en rente lijken afhankelijk van het aantal leden. Kleinere kerken geven minder uit aan een koster. Vervolgens stijgen de uitgaven tot gemeenten met ongeveer 900 leden, waarna deze uitgaven weer dalen.

De uitgaven voor gebouwen zijn het hoogste in kleine gemeenten. Bij grotere gemeenten nemen deze gemiddeld steeds verder af.

De uitgaven voor rente zijn vooral in de middengroep het hoogst. In kleinere gemeenten zijn er minder hypotheeklen. In de grootste gemeenten kunnen de lasten vanzelfsprekend over meer leden gespreid worden.

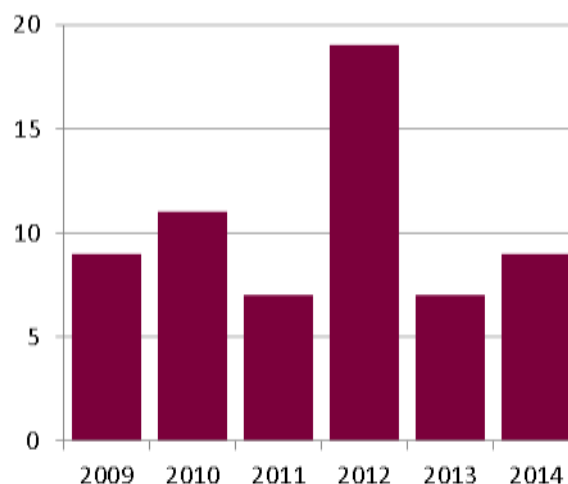
Figuur 9: Uitgaven per belijdend lid in 2014 voor de koster, gebouwen en rente

5. Overschotten en tekorten van de GKv-kerken

In hoofdstuk 3 is geconstateerd dat de ontvangsten in de jaren 2009 tot en met 2014 een stabiel beeld vertonen. Als bijvoorbeeld jaarlijks de traktements- en salaristabellen worden verhoogd en ook de consumentenprijzen stijgen, dan zijn tekorten bij de kerken te verwachten. Dit blijkt echter nauwelijks een rol te spelen.

Ook na de uitgaven voor bestemmingsfondsen en aflossingen van leningen blijft er jaarlijks ongeveer € 8,- per ziel over. De kerken gaven hieraan geen speciale bestemming. Omgerekend naar alle GKv-kerken is dit jaarlijks ongeveer € 1.000.000,-

In 2012 was dit voor een groep van 95 GKv-kerken gemiddeld nog hoger. Dit werd toen veroorzaakt door hogere ontvangsten van legaten en lagere uitgaven voor gebouwen.

Figuur 10: overschot/tekort per ziel in 2014 na vermindering met reserveringen/aflossingen

Ook in eerdere publicaties van Cijfers en Feiten was dit een herkenbaar beeld. Dit wil uiteraard niet zeggen dat er geen kerken zijn met financiële tekorten. Financiële tekorten kunnen incidenteel aan de orde zijn, maar ook een structureel karakter krijgen. Dit laatste speelt vooral bij kerken met een afnemend aantal leden die een predikant te onderhouden hebben. In dergelijke gevallen wordt een beroep gedaan op classiskerken of op het landelijke verband.

In tabel 5A is inzicht gegeven in hoeveel kerken (met ledenaantallen) met financiële tekorten te maken hebben. In deze tabel is het tekort gecorrigeerd met de uitgaven voor 'reserveringen/bestemmingen' en de aflossingen. Er wordt uitgegaan van het 'exploitatie-overschot'.

In het rekenvoorbeeld is er een exploitatie-overschot terwijl in de financiële stukken van de kerk waarschijnlijk een tekort genoemd wordt.

Voorbeeld berekening exploitatie-overschot/-tekort			
Ontvangsten (VVB-collecten etc.)		100.000	
AF:			
Predikantskosten	40.000		
Quota	10.000		
Gebouwen/rente/kerkblad etc.	30.000	-/-	80.000
'Exploitatie-overschot/-tekort'			20.000
Reservering/bestemmingen	15.000		
Aflossingen	10.000	-/-	25.000
Financieel tekort			-/- 5.000
			=====

Tabel 5A: Aantal kerken met een 'exploitatietekort/-overschot'

(overschot/tekort = overschot/tekort vóór vermindering met reserveringen/aflossingen)

Overschot/tekort per ziel in 2014	aantal kerken	% kerken	aantal zielen	% zielen
tekort meer dan € 100	8	3%	1.033	1%
tekort tussen € 50 - € 100	8	3%	3.027	2%
tekort tussen € 25 - € 50	9	4%	1.898	2%
tekort tussen € 0 - € 25	22	9%	10.178	9%
overschot tussen € 0 - € 25	50	20%	27.192	23%
overschot tussen € 25 - € 50	55	22%	26.957	23%
overschot tussen € 50 - € 100	63	25%	32.321	28%
overschot meer dan € 100	35	14%	13.872	12%
	250	100%	116.478	100%

Een nadere analyse van **de 16 kerken met een tekort van meer dan € 50 per ziel** in 2014 leert het volgende:

- vier kerken hebben dermate veel liquide middelen dat drie ervan dit minstens 10 jaar en één kerk minstens 5 jaren kunnen financieren;
- negen kerken hadden in 2013 een overschot; wellicht is het tekort in 2014 incidenteel;
- er blijven dan drie kerken over die ook in 2013 een dergelijk tekort hadden en die onvoldoende liquide middelen hebben om dit enkele jaren te financieren.

Van de volgende 9 kerken die in 2014 een tekort hadden van € 25 tot € 50 per ziel is er waarschijnlijk één kerk die in 2013 ook een tekort had en onvoldoende financiële middelen heeft om dit langdurig te kunnen betalen. De andere 8 kerken hadden in 2013 geen tekort en/of redelijk omvangrijke financiële (liquide) middelen.

Van de 22 kerken met een tekort van € 0 tot € 25 zijn er twee kerken die dit waarschijnlijk niet langdurig meer kunnen betalen. Verder blijkt dat van de 25 kerken die een tekort hadden van meer dan € 25 per ziel in 2014 twee kerken met "aflossingen/afschrijvingen" te maken hadden. Dit betrof kerken met veel liquide middelen of met een overschot in 2013.

Op basis van deze cijfers blijkt dat zo'n **drie tot zes kerken in de 'financiële gevarezone'** zitten. Veelal is in die gevallen een predikant voor 5 tot 10 jaar aan deze gemeenten verbonden. Afhankelijk van het verloop van het aantal kerkleden en de andere kerkelijke lasten zal regionaal bekeken moeten worden hoe hiermee om te gaan.

6. Beschikbare financiële middelen / gebouwen

In de enquête werden de plaatselijke kerken ook gevraagd naar hun financiële middelen en eigendommen per 31 december 2014.

Uit de berekening van de jaarlijkse overschotten blijkt dat, na vermindering met 'reservering/bestemmingen' en aflossingen, de afgelopen jaren het beschikbare saldo met jaarlijks ongeveer € 1.000.000 is gestegen.

Tabel 6A: Beschikbare gelden, saldo hypotheek en waarde bezittingen

gegevens per 31 december 2014 van 250 kerken

	totaal	aantal kerken	aantal kerken nihil	aantal kerken niet ingevuld
vrij beschikbare gelden	17.700.000	198	43	9
geldten doelbestemmingen	17.800.000	150	91	9
hypotheek/geldleningen	-/- 42.500.000	151	89	10
globale WOZ-waarde woningen	74.000.000	196	41	13
globale verzekerde waarde kerkgebouwen	426.000.000	204	16	30

Een plaatselijke kerk heeft liquiditeiten nodig om regelmatige betalingen te doen, een bepaald saldo is dan ook noodzakelijk.

Bij de 'vrij beschikbare gelden' hebben 43 kerken nihil ingevuld. Het is wel mogelijk dat deze kerken over geldmiddelen beschikken, maar dat dit bedoeld is om regelmatige betalingen te garanderen.

7. Kosten kerkverband

Tijdens de generale synode van Ede in 2014-2015 is gesproken over de risico's voor de toename van de quotumdruk op de kerken. De belangrijkste genoemde omstandigheden zijn:

- het dalend aantal leden (afname van ca. 700 leden per jaar);
- de inkomens komen onder druk vanwege sociaaleconomische omstandigheden;
- het afnemende 'geefgedrag' en
- de verhoging van de bijdrage voor VSE (van € 33,40 naar € 52 per ziel).

De generale synode was van oordeel dat de tijd rijp is voor een fundamentele beleidsmatige toets en financiële doorlichting van de taken en budgetten van de deputaatschappen en andere instellingen binnen het GKv-kerkverband. Het onderzoeksdeputaatschap Kerkelijke Lasten is belast met het in kaart brengen hiervan. Lees meer over dit deputaatschap en de opdracht aan hen, achter [deze link](#).

Landelijke en regionale quota

De GKv-kerken betalen landelijk voor een aantal doeleinden:

- via Deputaten Financiën en Beheer (quotum voor diverse landelijke deputaatschappen zoals de Theologische Universiteit, zending-hulpverlening, Praktijkcentrum, aanvullende steun missionaire projecten, archief- en documentatiecentrum, Diaconaal steunpunt e.a.), in 2014 € 31,50 per ziel;
- landelijke bijdrage van Evangelie en Moslims (2014: € 0,38 per ziel);
- lidmaatschap Steunpunt kerkenwerk (2014 ongeveer € 1,55 per ziel).

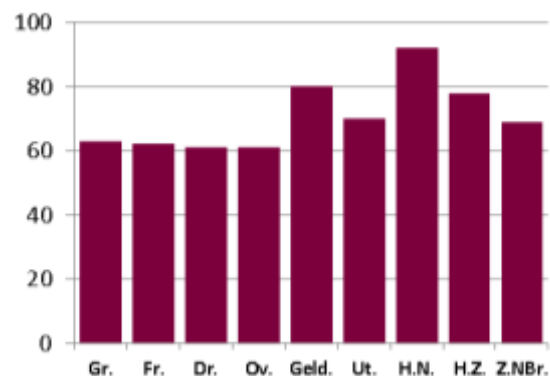
Regionaal is onder andere geregeld:

- zendingswerk (2014 varieert van ongeveer € 17,50 tot € 36 per ziel);
- missionaire projecten (bijv. Amsterdam, Lichtenvoorde, Rotterdam, Maastricht);
- hulpbehoevende kerken, classiskosten en andere projecten.

In deze opzet is de bijdrage voor VSE (Emeritering predikanten) buiten beschouwing gehouden. Deze bijdrage behoort bij de reguliere materiële regelingen, 'arbeidsvoorwaarden' voor de predikanten.

Het landelijke- en regionale quotum bedraagt in **2014 gemiddeld € 69 per ziel**. Dit vertoont in de jaren 2009 t/m 2014 een stabiel beeld. Dit wordt veroorzaakt door een dalend quotum van Deputaten Financiën en Beheer en veelal gelijkblijvende quota voor de zendingsorganisaties.

Het gemiddelde quotum per regio/classis kan wel verschillen. Dit wordt vooral veroorzaakt door regionale missionaire projecten en hulpbehoevende kerken (Zie de tabel 7A).

Figuur 11: Quotum kerkverband per ziel per regio

Tabel 7A: Quota en zending per ziel per PS in 2014

"Oude PS"	aantal GKv-leden per 1 okt. 2014	quota per ziel	quotum/zending als % van totaal uitgaven
Groningen	16.165	63	16%
Friesland	6.766	62	15%
Drenthe	11.536	61	16%
Overijssel	30.044	61	16%
Gelderland	14.444	80	18%
Utrecht	16.494	70	17%
Holland-Noord	8.542	92	17%
Holland-Zuid	10.680	78	17%
Zeeland-N.Br.-L.	5.894	69	14%
	120.565	69	16%

In de rapportage van het deputaatschap kerkelijke lasten zal hierin meer inzicht worden geboden.

8. Krimpene gemeenten

In een onderzoek van de Gereformeerde Hogeschool (nu VIAA) uit 2010, "De toekomst in de Kerk", werd al aangetoond dat het aantal GKv-leden in de loop der jaren zal afnemen. Vanuit verschillende invalshoeken wordt anno 2015 meer aandacht besteed aan deze trend.

Het tijdschrift Dienst besteedde in september 2015 aandacht aan het krimpende aantal leden van de GKv-kerken. **De afgelopen 10 jaar is het ledenaantal met ruim 4% teruggelopen.**

De cijfers verschillen per classis en per kerk, want in sommige gemeenten is juist sprake van een groei van ruim 20%. Als redenen voor de terugloop van het aantal leden worden genoemd: secularisatie, sociaal-demografische ontwikkelingen en conflicten en verschil in opvattingen over de koers van de kerk.

Het Praktijkcentrum geeft ook aandacht aan gemeenten die hiermee te maken hebben. Wat moet je als gemeente doen wanneer je merkt dat het ledenaantal sterk achteruit gaat? Wanneer een gemeente toch al klein en kwetsbaar is wordt het kerkelijk leven in zo'n situatie er niet eenvoudiger op. Het geldt dat nodig is voor een predikant en het kerkgebouw komt niet meer binnen. De ambten zijn moeilijk te vervullen en de vraag dringt zich op; Kunnen we noch kerk blijven op deze manier, en is krimp eigenlijk altijd een bedreiging of ook een kans?

Financieel zijn ook een aantal punten te benoemen waarmee krimpende gemeenten te maken hebben.

In groeigemeenten is het percentage belijdende leden veelal minder dan gemiddeld (veel jonge gezinnen); in krimpgemeenten is het percentage belijdende leden meer dan gemiddeld (tot gemiddeld 72% in krimpgemeenten die in de periode 2004 t/m 2014 met meer dan 25% krompen).

Als het percentage belijdende leden ongeveer overeenkomt met de potentiële VVB-/giftgevers dan kunnen de lasten in krimpgemeenten over meer schouders verdeeld worden.

In gemeenten die te maken hebben met sterke groei of sterke krimp is de gemiddelde VVB per belijdend lid ruim boven het gemiddelde. In groeigemeenten is dit nodig omdat er naar verhouding minder betalende leden zijn en er vaak meer investeringen worden gedaan (zie bijv. rente).

In krimpgemeenten is een hogere VVB vooral nodig om de gemiddeld hogere kosten van de doorlopende lasten te betalen (o.a. predikant, koster, gebouwen/gas/elektra).

In krimpgemeenten wordt gemiddeld meer ontvangen uit legaten en verhuur van woningen.

Tabel 8A: Krimp-/groei gemeenten 2014

(betreft krimp-/groei van de gemeente in de periode 2004-2014)

	gemiddeld alle gemeenten	groei leden meer dan 15%	krimp leden 15%-25%	krimp leden meer dan 25%
Aantal gemeenten	250	33	42	39
Aantal zielen	116.478	19.840	15.509	9.095
Aantal belijd.leden	75.918	12.080	10.512	6.589
% belijd.leden tov totaal	65%	61%	68%	72%
Ontvangsten (per belijdend lid)				
VVB per belijd.lid	524	554	529	556
rondg./collecten/giften	102	93	105	106
vaste giften	626	647	634	662
legaten	8	0	1	33
(zaal-)huur/consumpt.	22	15	27	38
ontvangen rente	4	8	4	7
classissteun	5	9	9	16
overig	8	12	5	11
totaal	673	691	680	767
Uitgaven (per belijdend lid)				
predikant	218	200	232	299
emeritering	52	56	50	48
kerk.werker/catech.	17	29	9	12
totaal predikant	287	285	291	359
quota/giften	69	81	72	73
zending	37	34	37	35
koster	55	50	54	62
gebouwen	79	68	93	102
rente	25	35	17	10
bestemm. (reserv.)	26	35	19	24
overig	54	52	52	68
totaal exploitatie	632	640	635	733
financ.: afschr./afloss.	27	30	20	26
totaal	659	670	655	759
overschot/tekort	14	21	25	8

In krimpgemeenten kunnen naar verhouding de kosten van een predikant fors oplopen. In groeigemeenten zijn de uitgaven voor de predikant gemiddeld lager. De groeigemeenten maken meer gebruik van kerkelijk werkers.

Krimpgemeenten kenmerken zich door gemiddeld hogere kosten voor de gebouwen en de koster en lagere rentekosten. Bij groeigemeenten is dit juist omgekeerd.

De financiële cijfers maken duidelijk dat bij aanhoudende krimp in sommige kerken ingrepen nodig zijn bij bijv. predikantskosten, gebouwen en het dienstverband van een koster. De classissteun is niet altijd toereikend.

BIJLAGE 1

Tabel B1A: Samenvatting periode 2009 t/m 2015

	begr.2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009
Respons							
Aantal kerken in de enquête	250	250	247	95	95	158	158
% totaal aantal kerken	93%	93%	91%	35%	35%	57%	57%
Inkomsten van de kerken, excl. diaconie, per ZIEL							
VVB	349	341	337	340	333	327	316
Rondgangen/collecten/giften/acties	63	67	66	72	79	76	76
	412	408	403	412	412	403	392
Ov.ontv. (legaten/rente/huur/classissteun)	22	30	33	34	29	33	26
Totaal ontvangsten	434	438	436	446	441	436	418
80 dezelfde kerken van enquête in deze jaren							
VVB		336	336	337	331	328	317
VVB/collect./rondg./giften/acties		405	406	409	410	403	392
Uitgaven van de kerken, excl. diaconie, per ZIEL							
Predikant/VSE/kerk.werker	211	187	184	185	186	179	172
Quota/koster/onderhoud/bestemm.	221	224	227	220	225	229	224
Totaal exploitatie	432	411	411	405	411	408	396
Aflossingen/afschrijvingen	16	18	18	22	23	17	13
Totaal uitgaven	448	429	429	427	434	425	409
Overschot/tekort	-/- 14	9	7	19	7	11	9
	begr.2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009
Inkomsten van de kerken, exc. diaconie, per BELIJDEND LID							
VVB	535	524	519	524	517	505	489
Rondgangen/collecten/giften/acties	97	102	102	111	122	117	117
	632	626	621	635	639	622	606
Ov.ontv. (legaat/rente/huur/classissteun)	34	47	50	53	44	50	41
Totaal ontvangsten	666	673	671	688	683	672	647
80 dezelfde kerken van enquête in deze jaren							
VVB		517	520	522	514	510	495
VVB/collect./rondg./giften/acties		624	627	634	638	626	612
Uitgaven van de kerken, excl. diaconie, per BELIJDEND LID							
Predikant/VSE/kerk.werker	324	287	284	285	288	275	266
Quota/koster/onderhoud/bestemm.	339	345	348	339	349	354	347
Totaal exploitatie	663	632	632	624	637	629	613
Aflossingen/afschrijvingen	24	27	28	35	36	26	20
Totaal uitgaven	687	659	660	659	673	655	633
Overschot/tekort	-/- 21	14	11	29	10	17	14

BIJLAGE 2

Tabellen B2A: Inkomsten kerken

Inkomsten kerken 2012 en 2011

Inkomsten kerken, incl. zending/evangelisatie, excl. diaconie
(van 95 kerken die aan het onderzoek hebben meegedaan)

	2012		per	per	2011		per	per
	x € 1.000	%	ziel	bel.lid	x € 1.000	%	ziel	bel.lid
VVB	16.289	76%	340	524	15.433	76%	333	517
collecten	2.365	11%	49	76	2.346	11%	51	79
rondgangen	757	3%	16	24	700	3%	15	23
giften/financ.acties	339	2%	7	11	602	3%	13	20
vaste giften	19.750	92%	412	635	19.081	93%	412	639
legaten	468	2%	10	15	142	1%	3	5
(zaal-)huur/consumpt.	550	3%	11	18	536	3%	12	18
ontvangen rente	196	1%	4	6	197	1%	4	6
classissteun	204	1%	4	7	121	1%	3	4
overig	231	1%	5	7	326	1%	7	11
totaal	21.399	100%	446	688	20.403	100%	441	683

Inkomsten kerken 2010 en 2009

Inkomsten kerken, incl. zending/evangelisatie, excl. diaconie
(van 158 kerken die aan het onderzoek hebben meegedaan)

	2010		per	per	2009		per	per
	x € 1.000	%	ziel	bel.lid	x € 1.000	%	ziel	bel.lid
VVB	25.120	75%	327	505	24.218	76%	316	489
collecten	3.831	12%	50	77	3.935	12%	51	79
rondgangen	1.270	4%	17	26	1.151	4%	15	23
giften/financ.acties	710	2%	9	14	725	2%	10	15
vaste giften	30.931	93%	403	622	30.029	94%	392	606
legaten	769	2%	10	15	304	1%	4	6
(zaal-)huur/consumpt.	725	2%	9	15	620	2%	8	13
ontvangen rente	347	1%	5	7	499	1%	6	10
classissteun	376	1%	5	8	294	1%	4	6
overig	267	1%	4	5	312	1%	4	6
totaal	33.415	100%	436	672	32.058	100%	418	647

Tabel B2B: Indexcijfers periode 2009 t/m 2014 GKv-kerken (2009=100)

		2014	2013	2012	2011	2010	2009
Indexcijfers CAO-lonen		106	105	103	102	101	100
Stijging percentage belijdende leden GKv	101	101	101	101	100	100	
Totaal realiseerbare stijging inkomsten GKv	107	106	104	103	101	100	
Ontwikkeling consumentenprijzen		110	109	106	104	101	100
Gemiddelde koopkrachtontwikkeling	?	97	98	99	100	100	
VVB per ziel		108	107	108	105	103	100
VVB/collect./rondg./giften/acties per ziel	104	103	105	105	103	100	
VVB per belijdend lid		107	106	107	106	103	100
VVB/collect./rondg./giften/acties per belijd.lid	103	103	105	105	103	100	

De indexcijfers van CAO-lonen (gemiddelde per jaar, excl. bijzondere beloningen), consumenten-prijzen en koopkrachtontwikkeling zijn afgeleid van cijfers van het CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek).

Tabel B2C: Spreiding VVB/collecten/giften in verschillende jaren

Vaste giften (VVB/collecten/rondgang/giften/acties)-inkomsten in de kerken per BELIJDEND LID in de verschillende jaren

	2014		2010		2006	
minder dan € 500	15	6%	12	7%	22	19%
€ 500 - € 600	73	29%	44	28%	44	37%
€ 600 - € 700	83	33%	61	39%	36	30%
€ 700 - € 800	51	20%	20	13%	12	10%
€ 800 - € 900	19	8%	17	11%	2	2%
meer dan € 900	9	4%	4	2%	2	2%
totaal	250	100%	158	100%	118	100%

Tabel B2D: Spreiding VVB/collecten/giften naar gemeentegrootte

Vaste giften (VVB/collecten/rondgang/giften/acties)-inkomsten in de kerken per BELIJDEND LID naar gemeentegrootte

Gemeentegrootte	VVB-coll.-giften per belijd.lid minder dan € 600	VVB-coll-giften per belijd.lid € 601-€ 800	VVB-coll.-giften per belijd.lid meer dan € 800
minder dan 150 leden	9	18	8
151-300 leden	17	37	10
301-450 leden	13	26	5
451-600 leden	12	20	4
601-750 leden	12	19	1
751-900 leden	8	8	-
meer dan 900 leden	17	6	-
	88	134	28

BIJLAGE 3

Tabellen B3A: Uitgaven kerken

Uitgaven kerken 2012 en 2011

Uitgaven kerken, incl. zending/evangelisatie, excl. diaconie
(van 95 kerken die aan het onderzoek hebben meegedaan)

	2012		per	per	2011		per	per
	x € 1.000	%	ziel	bel.lid	x € 1.000	%	ziel	bel.lid
predikant	6.964	34%	145	224	6.806	34%	147	228
emeritering	1.533	7%	32	49	1.438	7%	31	48
kerk.werker/catech.	375	2%	8	12	367	2%	8	12
totaal predikant	8.872	43%	185	285	8.611	43%	186	288
quota/giften	2.194	11%	46	70	2.167	11%	47	73
zending	1.197	6%	25	39	1.149	6%	25	38
koster	1.688	8%	35	54	1.608	8%	35	54
gebouwen	2.422	12%	50	78	2.563	13%	55	86
rente	987	5%	21	32	979	5%	21	33
bestemm. (reserv.)	751	4%	16	24	644	3%	14	22
overig	1.308	6%	27	42	1.294	6%	28	43
totaal exploitatie	19.419	95%	405	624	19.015	95%	411	637
financ.: afschr./afloss.	1.075	5%	22	35	1.074	5%	23	36
totaal	20.494	100%	427	659	20.089	100%	434	673

Uitgaven kerken 2010 en 2009

Uitgaven kerken, incl. zending/evangelisatie, excl. diaconie
(van 158 kerken die aan het onderzoek hebben meegedaan)

	2010		per	per	2009		per	per
	x € 1.000	%	ziel	bel.lid	x € 1.000	%	ziel	bel.lid
predikant	10.748	33%	140	216	10.339	33%	134	208
emeritering	2.349	7%	31	47	2.267	7%	30	46
kerk.werker/catech.	595	2%	8	12	580	2%	8	12
totaal predikant	13.692	42%	179	275	13.186	42%	172	266
quota/giften	3.631	11%	47	73	3.310	11%	43	67
zending	1.980	6%	26	40	1.919	6%	25	39
koster	2.730	8%	36	55	2.609	8%	34	53
gebouwen	4.167	13%	54	84	4.133	13%	54	83
rente	1.561	5%	20	31	1.504	5%	19	30
bestemm. (reserv.)	1.274	4%	17	26	1.432	5%	19	29
overig	2.219	7%	29	45	2.280	7%	30	46
totaal exploitatie	31.254	96%	408	629	30.373	97%	396	613
financ.: afschr./afloss.	1.315	4%	17	26	986	3%	13	20
totaal	32.569	100%	425	655	31.359	100%	409	633